

3-2019

SvaleneVaare.com

Sandsvala i Hemne

-Har den en framtid?

Jørulf Vullum

Sandsvala i Hemne

- Har den ei framtid?

Jørulf Vullum

© Jørulf Vullum

E-post: SvaleneVaare@gmail.com

www. SvaleneVaare.com

Publikasjonstype: Elektronisk dokument

Framsdebilde: Sandsvaler på hekkeplassen

Alle bilder/foto: Hvis ikke annet er oppgitt; ©Jørulf Vullum

Redaktør: Jørulf Vullum

Sammendrag

Sandsvala har de senere årene opplevd en kraftig reduksjon i bestanden. Som følge av dette ble den i 2015 rødlistet i kategorien «Nær Truet». Årsakene til tilbakegangen er flere og sammensatte, men avtagende tilgang til gode hekkeplasser synes å være en medvirkende årsak.

I utgangspunktet hekker sandsvalene i naturlige, bratte og utraste formasjoner og sandskjæringer. Ofte i utraste elvemeler og sandskjæringer. Slike naturgitte hekkeplasser blir stadig sjeldnere. I Hemne, i 2019, befant alle kjente sandsvalekolonier seg i menneskeskapte sandskjæringer. Noen kolonier befant seg i sandtak med jevnt uttak av masser mens andre kolonier befant seg i nedlagte eller ubrukte sandtak.

Tendensen er at stadig flere, både entreprenører og private, går over til å sprengje fjell som deretter knuses til ønsket kvalitet i stedet for å ta ut naturlig sand. På sikt vil dette sannsynligvis redusere antall tilgjengelige hekkeplasser for sandsvalene og dermed også bestanden.

Artsobservasjoner.no og lokale ressurspersoner har framskaffet mye informasjon om hekkeplasser for sandsvaler i Hemne. Denne informasjonen ble sammenstilt, og i løpet av 2019 ble de aller fleste kjente, tidligere kjente og kjente potensielle hekkeplassene for sandsvaler i Hemne og deler av Snillfjord kommuner lokalisert.

De fleste av disse lokalitetene ble besøkt flere ganger i løpet av hekkesesongen. På hver lokalitet ble sandsvaleaktiviteten og hekkeforholdene undersøkt og kartlagt. Det ble også etter beste evne forsøkt å fastslå bestandsstørrelsen på de enkelte lokalitetene. Koloniene ble klassifisert som liten, middels eller stor etter en svensk modell som gjør det enkelt å se utviklingen av hver enkelt koloni over tid.

Potensialet for vekst i koloniene ble også vurdert, og viser at noen kolonier trolig vil forsvinne i løpet av kort tid. Mens andre kolonier har gode kår og kan fortsette å bruke hekkeplassen sin i mange år framover. Det kom også fram at med hekkeforbedrende tiltak vil flere av lokalitetene ha en reell mulighet for vekst. Ikke bare for den enkelte koloni, men også for hele området, selv om noen mindre kolonier skulle forsvinne.

Hekkeforbedrende tiltak på tidligere kjente hekkeplasser er også noe som vil kunne bidra til å stanse tilbakegangen for sandsvalene, eller til og med framskaffe en økning i den lokale bestanden.

Med litt menneskelig hjelp med å framskaffe og tilrettelegge hekkeplasser vil sandsvala absolutt ha ei framtid i Heim kommune.

Innhold

Sammendrag	2
Innhold	3
Sandsvala	4
Krav til sandsvalas hekkeplasser	5
Metodikk	6
Sandsvalekolonier i Hemne 2019	7
Bjørkligruva	7
Dyrhaugen	8
Lenesøyan	9
Nesgruva	10
Pallhaugen	11
Skeisgrustaket	12
Ven	12
Ågruva	13
Åneset	15
Tidligere kjente sandsvalelokaliteter i Hemne ..	16
Alstadgruva	16
Aunhaugen	16
Furuly	17
Høgåsen	17
Kjerringbakkan	18
Lægdelva	18
Sagøran	18
Svanem	19
Svineryggen	19
Har sandsvala ei framtid i Heim kommune?	20
Hekkeforbedrende tiltak	21
Tiltak som kan ivareta sandsvala i Heim kommune	22
Kilder	23

Sandsvala

Sandsvala (*Riparia riparia*) er vår minste svale, normalt 12-13 cm lang. Den har de senere år hatt en betydelig tilbakegang, og havnet derfor i 2015 på den norske rødlista i kategorien nær truet (NT). Det er flere grunner til denne tilbakegangen, men det vi her i Norge, og Norden forøvrig, kan bidra med for å stanse denne tilbakegangen er først og fremst å sørge for at sandsvalene har god nok tilgang til brukbare hekkeplasser.

Sandsvala er en typisk kolonifugl og hekker i kolonier på fra noen få, til flere hundre par. Opptil 3000 par er registrert på en lokalitet i USA.

Hekkingen foregår helst i en loddrett sandskrent, f.eks. morenerygg, sandtak, elvekant eller lignende. Sammen graver hannen og hunnen ut en vannrett reirgang høyt oppe i skrenten. Denne er vanligvis 0,5-1 meter lang, men kan være opptil 1,5m. Innerst utvider de gangen litt, og legger noen strå og fjær i en liten grop der eggene skal legges. Tidlig i juni legges 4-6 helt hvite egg som ruges i 12-16 dager av begge foreldrene. Etter ca. tre uker med mating fra begge foreldrene kan ungene fly, men får mat enda en uke før de er selvstendige nok til at foreldrene kan begynne på et nytt kull. Ca. 70% av de lagte eggene blir flygedyktige unger. Lokalt kan utrasing av kolonier redusere hekkesuksessen vesentlig.

I de senere årene har det, også i Norge, blitt gjort noen forsøk på å få sandsvala til å hekke i kunstige hekkeplasser. Mange steder har man hatt stort hell med slike prosjekter, men bare noen få har foreløpig lyktes med det her til lands.

Sandsvalene bruker beina når de graver ut nye reirganger.

Krav til sandsvalas hekkeplasser

Sandsvala er ganske kresen og stiller store krav til den ideelle hekkeplass:

- **Et åpent område foran sandfasaden.**
- **Utilgjengelig for predatorer.**
- **En loddrett sandfasade.**
- **Finkornig sand**

Et åpent område foran hekkeplassen

I området foran sandsvalenes hekkeplass er det til tider veldig stor aktivitet av fugler som flyr på kryss og tvers. Noen med mat til ungene mens andre holder på å lære seg å fly. For en stor koloni krever dette godt med plass.

Opprinnelig var nok de fleste hekkeplassene for sandsvaler en utrast elvekant. Elva fungerte fint som innflygingsrute uten hindringer og med god oversikt. Elva hindret også tilgang til kolonien for de fleste predatorer.

Utilgjengelig for predatorer

Det åpne området foran hekkeplassen er viktig for at sandsvalene tidlig skal oppdage eventuelle predatorer som mink, rev og grevling. De to sistnevnte kan trolig også lukte eller høre hvor de øverste reira er, og deretter grave seg ned til dem fra oversiden av kolonien. Derfor er det en fordel om reirgangene kan graves inn i sanda under torva i stedet.

En loddrett sandfasade

Hvis sandfasaden er tilnærmet loddrett vil ikke rev, huskatt, mink eller andre predatorer klare å komme seg opp til reirhullene for å fange fugler som kommer ut, eller grave dem fram.

Det er bare i den uraste, tilnærmet loddrette, delen av sandskjæringa sanda er stabil nok til å grave ut holdbare reirganger. Der inne er det tørt og jevn temperatur hele sommeren.

Finkornig sand

For å grave ut reirgangene sine vil sandsvala helst ha en ensartet sandtype. Finkornig sand (Silt, kvabb) er det mest foretrukne. Hvis det er mye stein i sanda blir det vanskelig å grave reirgangene, som kan være inntil 1,5 meter lange. Ofte må sandsvalene da begynne på nytt fordi de traff på en stein et stykke inn i reirgangen.

Grus er ikke like stabilt som sand og jord. Hvis det blir for mye grus i massene er det større sjanser for at reirgangene kan rase igjen i løpet av hekkesesongen.

Sandsvalene sitter i bratta. De kan til og med grave ut reirganger i overhenget. Den loddrette fasaden er viktig med tanke på å unngå predasjon fra rovdyr.

Metodikk

Kartlegginga av sandsvalene i Hemne startet med en kombinasjon av søk på Artsobservasjoner.no og kunnskap fra lokale ressurspersoner. Med dette som utgangspunkt ble alle aktuelle og kjente sandsvalelokaliteter i Hemne besøkt i hekkeperioden fra slutten av mai til ut juli.

Enkelte fugleinteresserte teller og studerer reirhull for å prøve å anslå hekkebestander. Lokale forhold som for eksempel overhengende torv og steinete masser vanskeliggjør tellingen og virker inn på presisjonen av bestandsestimatene.

Det finnes pr i dag ingen entydig og praktisk god standard for å beregne størrelsen på en sandsvalekoloni. Det blir i så fall en veldig tidkrevende og nitidig jobb. Men Hemnekoloniene ble registrert og kartlagt, og ut fra forholdene på de enkelte lokalitetene ble det forsøkt å gjøre et grovt overslag over størrelsen på koloniene for å få dem mest mulig korrekt gradert i forhold til Bengt Legnells standard:

Liten koloni	1-20 par
Middels koloni	20-50 par
Stor koloni	Over 50 par

Hvis man følger koloniene over tid, vil man ved å bruke denne metoden kunne følge utviklinga på de enkelte lokalitetene med tilfredsstillende presisjon. Man kan da eventuelt gjøre tiltak hvis hekkeforholdene forringes eller lokale bestander reduseres av andre grunner.

Det ble også sett litt på hvilke muligheter som finnes i og ved de enkelte lokaliteter og kolonier med tanke på å kunne opprettholde dagens hekkeforhold, eller til og med forbedre forholdene for sandsvalene.

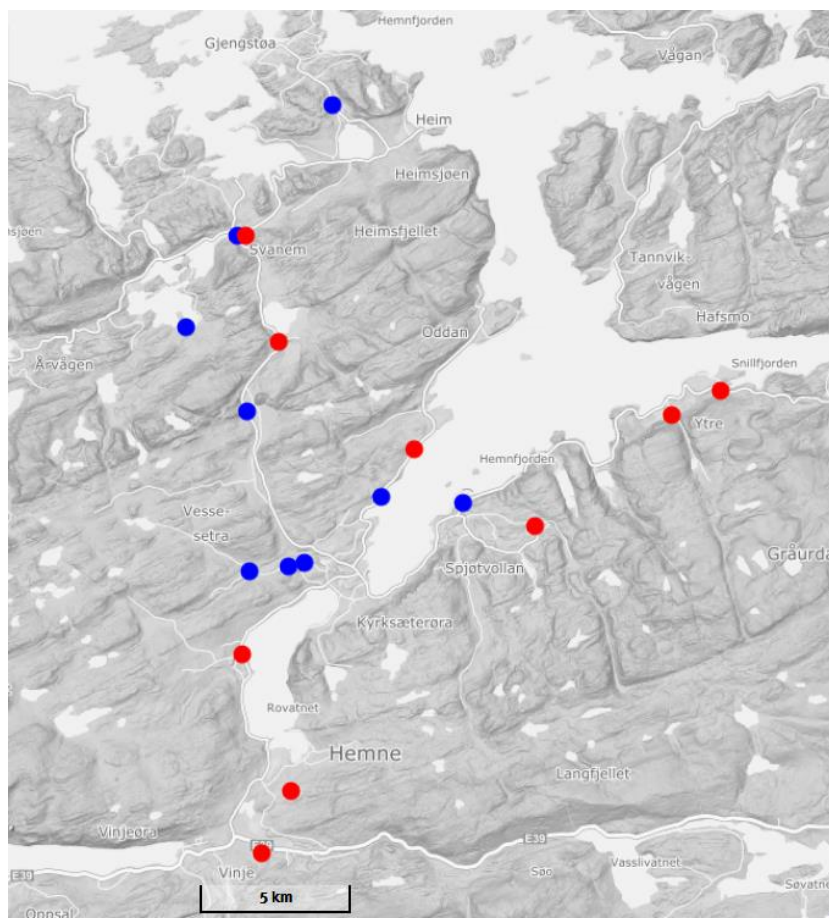
Rapporten tar for seg sandsvalekolonier i Hemne. Men på grunn av endringer i kommunestrukturen er det også tatt med to kolonier fra områder i ytre Snillfjord som fra 1.1.2020 blir en del av den nyopprettede Heim kommune.

Illustrasjonen viser de kartlagte hekkeplassene for sandsvaler.

Rød = Kjent hekkeplass i 2019

Blå = Tidligere kjent hekkeplass

Kartgrunnlag: Kartverket

Sandsvalekolonier i Hemne 2019

Bjørkligruva

Koloni 2019:

Medium, 20-50 par

Habitat:

Privat uttak av naturlige masser

Stort sett består dette sandtaket av sand, grus og noe stein. De fleste reirhullene befinner seg i et felt med litt finere masser. Sandskjæringa er høy og rovdysikker.

Observasjoner 2019:

24 mai ble det anslått mellom 50-100 fugler i lufta. Sandskjæringa inneholdt over 120 gamle og nye reirhull.

To besøk i midten av juli vitnet om stor aktivitet i kolonien.

Kommentar:

I juli burde en del ungfugl ha blitt flygedyktige. Selv om aktiviteten da var stor, så var den mindre enn forventet i forhold til mai-observasjonene.

Det tas ut litt masser her av og til slik at det hele tiden er god høyde på sandskjæringa. Med dagens drift er dette en bra hekkelokalitet for sandsvaler.

Bjørkligruva er et attraktivt hekkested for sandsvaler med gamle og nye reirganger tett i tett.

Historie:

2018: Ca. 20 fugler observert den 18. mai, ca. 40 fugler 2. juli og inntil 65 fugler 8. august. (Ao v/JOB)

2017: Ca. 50 fugler observert sist i mai. Ca. 60 fugler i lufta sist i juli. Ca. 55 hull kunne telles etter endt hekkesesong. (Ao v/JOB)

Også tidligere har Bjørkligruva gjennom flere år huset en av Hemnes største sandsvale-kolonier

Dyrhaugen

Koloni 2019: **Liten, 1-20 par**

Habitat: Privat uttak av sand.

Stor stein og grov grus dominerer dette massetaket. Likevel finnes det felter der sanda er finkornig nok til at sandsvalene velger å hekke her.

Observasjoner 2019:

10. juni ble det observert 3 sandsvaler og 8 gamle og nye reirhull. Også 17 juli ble 3 sandsvaler sett, denne gangen var de i tillegg innom reira en tur. Sannsynligvis med mat til unger.

Kommentar:

Dette grustaket synes ikke å være i bruk og har neppe vært det på en stund. Sandfasaden har rast mye, og er ikke lenger veldig egnet som hekkeplass. Ved dagens forhold kan ikke denne kolonien vokse seg så mye større.

På grunn av sandkvaliteten er dette et sted der det har lite effekt å gjøre tiltak for få sandsvalekolonien til å vokse.

Historie:

Denne gruva ble også sjekket ut i 2018 uten tegn til sandsvalehekking. (JVu) I midlertid ble det observert 2-3 par som hekket 350 meter mot nord i en jordhaug som ble anlagt i forbindelse med nydyrking. (JOB) Denne jordhaugen er nå tilgrodd og ubrukelig som hekkeplass for sandsvaler.

Eldre reirganger tyder imidlertid på at lokaliteten også tidligere har vært i bruk.

Dyrhaugen er et lite sandtak. Det er en stund siden det er tatt ut masser her, og det er nok ikke lenge til denne lokaliteten blir ubeboelig for sandsvaler hvis utrasinga av sand fortsetter som i dag.

Lenesøyen

Koloni 2019:

Liten, 1-20 par

Habitat:

Kommersielt uttak av naturlig sand og grus, samt deponeringsplass for overskuddsmasser. Driver: Opsal og Fjelnset AS.

Lokaliteten består stort sett av grov grus med stort innslag av stein. Det er få plasser sandsvalene kan grave reirganger i sanda. Stort sett er det i overgangen mellom grusen og torvlaget sandsvalene graver ut sine reirganger her. På grunn av lite uttak av masser har sandfasaden rast mye, så den loddrette sandfasaden er lav.

Det er bare i mindre felter at sandmassene på Lenesøyen er finkornige nok til at sandsvalene klarer å grave ut reirganger.

Observasjoner 2019: Ingen fugler, men et titalls gamle reirhull ble registrert ved årets første besøk i slutten av mai.

Den 10. juni kunne det observeres ca. 40 reirhull og 15-20 aktive fugler i lufta, samt noen få ungfugl i reiråpningene.

Kommentarer:

Overhengende torv og huller etter utraste steiner vanskeliggjorde telling av reirhull. Det virker ikke som det tas ut så mye sandmasser her lenger. Derimot er det fylt på med store mengder overskuddsmasser i den nordlige delen av grustaket.

På grunn av de grove massene i dette grustaket vil trolig ikke hekkeforbedrende tiltak ha noen særlig effekt på koloniens størrelse.

Historie:

2018: ca. 4 sandsvalepar registrert med egg/unger. (Ao v/JOB)

2016: 2 individer observert nær lokaliteten i hekketida, og ca. 40 nye reirhull. (Ao v/JOB)

2015: 10 individer observert nær lokaliteten i hekketida (Ao v/JOB)

2014: Ingen registrert hekking (Ao v/JVu)

2011: En liten koloni bestående av minst tre par (Ao v/HOI)

Sandsvalene hekker bare i den loddrette delen like oppunder torvkanten. Til høyre vises den pågående utfyllinga av lokaliteten.

Nesgruva

Koloni 2019: **Liten, 1-20 par**

Habitat: Privat uttak av naturlige masser

Dette er ei høy sandskjæring med en del utraste løsmasser nedenfor. Stort sett er dette egnede masser for sandsvaler å grave reirhull i, men enkelte partier har nok for mye grov stein. De fleste reirhullene bruker å være helt oppe i torvlaget.

Reirgangene graves naturlig nok i eller like under torvlaget. Det er nesten bare der det finnes loddrette fasader.

Observasjoner 2019:

Under flere besøk i løpet av mai og juni ble ingen sandsvaler sett her, men i midten av juli ble 7 fugler observert i lufta. Noen av dem viste interesse for et reirhull oppunder torvkanten.

Kommentar.

En så liten koloni som dette kan være vanskelig å oppdage og observere. Det kan godt hende dette var det eneste kullet som hekket her i 2019.

Uttaket av sand fra denne lokaliteten er normalt relativt lite, men i forbindelse med boligfeltutbygginga på Ness i 2012 - 2013 ble det tatt ut veldig mye masser her. Sandskjæringa er høy, men holder nå på å rase sammen og er ikke lenger like egnet som hekkested for sandsvaler.

Historie.

I 2018 ble det registrert bare tre fugler her som besøkte sine reirhull (Ao v/JVu), mens i 2013 ble det innrapportert 6 fugler som besøkte noen av de 22 reirhullene helt sist i mai. (Ao v/JVu)

Pallhaugan

Denne lokaliteten ligger på Selnes i Snillfjord kommune, men tas likevel med siden den ved kommunesammenslåinga 1.1.2020 vil inngå i Heim kommune.

Koloni 2019: **Stor, 50+ par**

Habitat: Privat uttak av naturlige masser

Stort sett grus og sand uten for mye stein. Det virker som sanda raser lett ut. Det er en stor mengde løsmasser under sandskrenten som gjør at selve hekkeskrenten ikke har en rovdysikker høyde lenger.

Deler av sandfasaden har store, overhengende røtter hengende ut over kanten. Det er gjerne oppunder disse at sandsvalene graver sine reirganger og hekker.

Også på denne lokaliteten begynner hekkefasaden å bli lav.

Observasjoner 2019:

11 juni: 100-150 fugler i lufta. Overhengende torv vanskeliggjør telling av reirhull.

18 juli var det stor aktivitet av fugl som fløy ut og inn av reirhull med mat til ungene.

Opptil 15 fugler kunne ses samtidig i luftrommet.

Kommentarer:

Trolig jakter sandsvalene i denne kolonien insekter et stykke unna hekkeplassen. Dette kan forklare hvorfor såpass få svaler ble observert på samme tid under den mest hektiske oppvekstperioden for ungfugl i juli.

I 2013 ble det tatt ut mye sand herfra i forbindelse med bygging av et kraftverk. Dette gjorde sandfasaden høy og velegnet for sandsvalene for flere år framover. I ettertid har det imidlertid blitt tatt ut for lite masser til å opprettholde optimale hekkeforhold for sandsvalene. På grunn av det begrensede uttaket holder lokaliteten nå på å gro igjen. Hvis ikke uttaket av sand øker eller tiltak blir gjort, vil trolig denne kolonien etter hvert bli betydelig redusert og kanskje forsvinne.

Historie:

2016: Minimum 14 individer observert i grustaket. (AO v/JOB)

2015: Minst 20 voksne sandsvaler og mating av unger observert. (AO v/JOB)

2014: 10 sandsvaler og 30 reirhull ble telt. Flere reirhull med unger. (AO v/JOB)

2011: 20 sandsvaler og reir med unger registrert. (AO v/MMa)

Skeisgrustaket

Koloni 2019: Liten, 1-20 par

Habitat: Privat uttak av sand

Skeisgrustaket består stort sett av fin sand med relativt lite stein. Sandsvalene hekker i den aktive delen av grustaket. Det partiet som egner seg til hekking er ikke stort, men høyt og rovdysikkert.

Med fortsatt uttak av masser neppe noen tiltak for å opprettholde kolonien på dagens nivå.

Sandsvalene har funnet veien hit etter at det igjen blir tatt ut sand herfra.

Observasjoner 2019:

Ingen aktivitet ble registrert ved det første besøket 24. mai, men ved neste besøk 10. juni ble det sett 10-15 fugler i lufta og 18 nye reirhull i den aktive delen av sandtaket. 17. juli var det færre fugler å se, men antall reirhull hadde økt til 34.

Kommentarer:

Denne lokaliteten har tidligere vært jevnlig i bruk av sandsvaler, men de senere år har det vært tilsynelatende tilfeldig om de har valgt å hekke her eller ikke, selv om sandfasaden virker å skulle være godt egnet til hekking. Hvis dagens uttak av masser opprettholdes vil det ikke være behov for hekkeforbedrende tiltak på denne lokaliteten.

Historie:

Grustaket har tidligere vært kommersielt drevet, blant annet som søppelfylling.

Ven

Dette er også en lokalitet som ligger i Snillfjord kommune, men tas med her siden området ved kommunesammenslåinga 1.1.2020 blir en del av Heim kommune.

Koloni 2019: Liten 1-20 par

Habitat: Privat uttak av sand/naturlig sandskjæring

Sanda på denne lokaliteten er stort sett finkornig med noe småstein og er velegnet som hekkeplass for sandsvaler. Sandfasaden er lav på grunn av mye løsmasser i underkant av skjæringa. Torvbiter løsner også fra toppen og sklir ned skråninga.

Observasjoner 2019:

11. juni: 10 sandsvaler med tydelig tilhold i noen av de ca. 20 reirhullene.

18. juli: Noen små partier av sandfasaden og litt torv har rast ut. Svaler som fløy inn og ut av reirhull kunne ses hele tiden. 5-6 sandsvaler observert samtidig.

Kommentarer:

Det er usikkert om denne lokaliteten har oppstått som følge av jordras eller uttak av sand. Men uten tiltak vil trolig denne sandskjæringa være uegnet for sandsvaler om noen år. Den loddrette delen som sandsvalene hekker i er allerede såpass liten at den ikke kan sies å være predatorsikker. I tillegg begynner det å komme opp trær foran sandskjæringa. Dette er negativt siden sandsvaler helst vil ha åpent terreng foran hekkeplassen.

Det skal ikke alltid så stor sandfasade til for å tiltrekke seg sandsvaler.

Historie:

Noen få par hekket på denne lokaliteten i 2018 (ELe).

Ågruva

Koloni 2019: **Liten, 1-20 par**

Habitat: Kommersielt uttak av naturlige masser.
Driver: Norbetong/ SH maskin

Dette er et stort sandtak, med varierte sandforhold. Stort sett består det av sand og fin grus med innslag og små og større steiner.

Observasjoner 2019:

Ved første besøk 3.juni var det ca. 10 fugler som viste interesse for egnede hekkeskrenter omtrent midt i sandtaket. Ingen aktivitet ble observert i forbindelse med reirhull.

21. juli var det ingen sandsvaler å se, men to nye reirhull helt oppunder torvkanten i det sørøstre hjørnet av sandtaket virket å ha vært i bruk denne sesongen.

Kommentarer:

Kolonien i Ågruva kan variere mye fra år til år. Entreprenørens aktivitetsnivå og sanduttak virker nok inn på disse variasjonene. Noe sandsvaleaktivitet tidlig i sesongen i år virket å stilne bort, selv om to årsferske reirhull bar preg av slitasje i underkant. Dette er et tegn på at reirgangene har vært mye brukt gjennom sesongen.

Ågruva er et stort massetak. Vanligvis har sandsvalene hekket i det bratteste partiet midt i bildet. Årets to reirhull befant seg oppunder torva øverst og helt til høyre i sandtaket.

Historie:

Ågruva er et aktivt massetak, og grus tas ut jevnlig selv om anleggsaktiviteten virker å være mindre nå enn tidligere år. Det har vært store variasjoner på størrelsen på koloniene her. I 2014 ble det rapportert ca. 70 reirhull inkludert hullene fra tidligere år. I 2013 ble det rapportert 18 reirhull allerede i mai. Det er relativt få observerte fugler i forhold til reirhull de samme år; henholdsvis 7 og 8 individer. (Ao v/JVu) Enkelte år har aktiviteten i grustaket og sandfasaden vært slik at sandsvalene ikke har hekket her. Andre år har koloniene trolig vært vesentlig større enn det som er innmeldt til Artsobservasjoner.no.

Slik så det ut i Ågruva i 2014. Bildet er fra den tettest bebodde delen av sandtaket. Omtrent 70 gamle og nye reirhull ble rapportert inn til Artsobservasjoner.no dette året.

Åneset, Hollasetra

Koloni 2019: **Liten, 1-20 par**

Habitat: Privat uttak av naturlige sandmasser.

Lokaliteten består av flere finkornige sandfasader som er velegnet for sandsvaler. Det finnes også mindre partier som inneholder en del grus og stein, spesielt oppunder torvkanten i den nordvestligste delen av sandtaket.

Observasjoner 2019:

7 sandsvaler sett i lufta 4. juni. Det var mange gamle hull og noen få nye. Fuglene viste mest interesse for en lav, loddrett vegg i nordvestlige del av uttaket selv om massene der er grovere og ikke virker fullt så egnet.

Eldre reirganger har blitt gravd ut, sannsynligvis av rev.

18 juli ble bare ei overflygende sandsvale registrert.

På Åneset har den loddrette delen av sandfasaden blitt for lav og er dermed utsatt for predasjon. Her vises det godt at reven har gravd ut flere av reirene.

Kommentarer:

Ettersom uttaket av masser har avtatt de senere årene har mye av sandfasadene rast sammen og det har blitt færre egnede steder å lage reirhull. Sandfasadene har også blitt lavere på grunn av denne utrasinga. Dette gjør at kolonien er utsatt for rev som graver seg inn til reirene på jakt etter mat.

Hekkeforholdene på denne lokaliteten kan enkelt forbedres med litt skogrydding og fasadeforbedringer ved hjelp av gravemaskin

Historie:

Som følge av uttak av mye sandmasser i forbindelse med husbygging i 2013 ble dette en veldig bra lokalitet med fin sand og fine fasader. Etter hekkesesongen i 2014 ble det telt ca. 70 reirhull i dette massetaket. (Ao v/JVu)

Det har også tidligere vært sandsvaler i dette sandtaket i forbindelse med entreprenører som jevnlig tok ut sand herfra (JAI).

Tidligere kjente sandsvalelokaliteter i Hemne

Alstadgruva

Habitat: Uttak av sand og grus

Observasjoner 2019: -

Kommentarer:

Her var det brukbar aktivitet på 1980 og -90-tallet. Det er anslått at det på det meste hekket mellom 20 og 40 par i denne sandgruva (Ele). Det er lenge siden det er tatt ut sand herfra, og den delen av grustaket som ikke brukes som lagerplass har vokst igjen av skog.

Aunhaugen

Habitat: Privat uttak av naturlige masser som har blitt erstattet av et eget sandsvalebygg (fuglekasse/olonikasse).

Observasjoner 2019: Ingen sandsvaler observert.

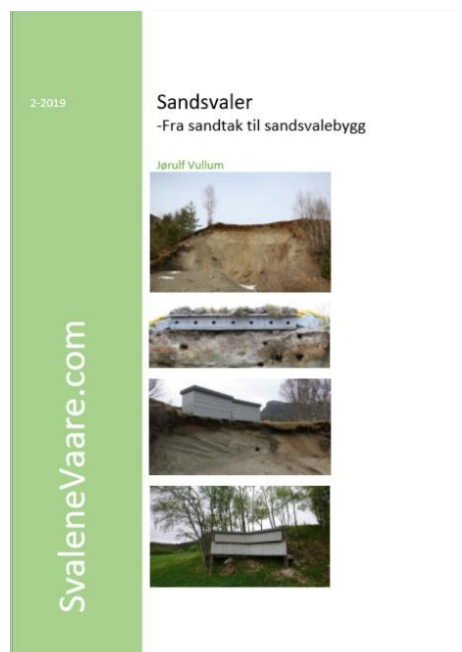
Kommentarer:

Denne lokaliteten oppstod i 2006 da grunneier tok ut en del sandmasser til utfylling. Året etter kom sandsvalene og slo seg ned her. Også tidligere skal arten ha hekket her i forbindelse med masseuttak og/eller vegbygging. Lokaliteten «spiste» seg hvert år innover dyrkamarka og det ble forøkt å flytte kolonien til et mer egnet sted ca. 200meter unna ved hjelp av et spesialtilpasset sandsvalebygg.

De første årene etter 2006 var det jevnlig 10-15 par som hekket i denne sandskjæringa. Men hver vinter raste det litt og sandfasaden ble stadig lavere.

Fra 2010 ble sandfasaden årlig utbedret og opprettholdt ved hjelp av spade. De første registreringene på Artsobservasjoner.no er fra 2010, da ca. 14 par sandsvaler hekket her. De neste årene holdt antallet seg stabilt på 10-15 hekkende par. I 2014 startet et forsøk med å få sandsvalene til å hekke i et spesiallaget sandsvalebygg. Dette ble i første omgang plassert oppå den eksisterende kolonien. Det ble konstatert hekkinger både i den naturlige sandfasaden og i svalebygget allerede det andre året. Selv om tilgangen på mulige reirsteder i denne kolonien ble forbedret, var det likevel en jevn nedgang i antall fugler i kolonien. I 2018 var det bare ett par som gikk til hekking her. De valgte å hekke i svalebygget og fikk fram to flygedyktige unger.

Etter sesongslutt i 2018 gikk forsøket inn i en ny fase. Svalebygget ble flyttet ca. 200 meter samtidig som vedlikeholdet av sandfasaden opphørte. Dette prosjektet er forøvrig grundig omtalt i en egen rapport.

*Sandsvaler -Fra sandtak til sandsvalebygg.
Rapporten kan lastes ned fra www.SvaleneVaare.com*

Furuly

Habitat: Privat uttak av sandmasser. Driver: Hemne Motorklubb

Observasjoner 2019: Lokaliteten ble besøkt flere ganger i løpet av sommeren. Ingen tegn til sandsvaler eller hekking.

Kommentarer:

Dette sandtaket ble opprettet i 2006, da det ble bygget en motocrossbane i nærheten som hadde behov for sand til banedekke. Allerede året etter var en liten sandsvalekoloni på plass. Mindre enn ti par holdt til her noen få år før de forsvant igjen en gang før hekkesesongen 2014. Det tas fremdeles ut masser til motocrossbanen fra denne lokaliteten nå og da. Enkelte år kan det derfor være egnede hekkeforhold for sandsvalene her.

Høgåsen

Habitat: Kommersielt uttak av fjell. Driver: Opsal og Fjelnset.

Observasjoner 2019: Ingen sandsvaler sett tross flere besøk gjennom sommeren.

Kommentarer:

På denne lokaliteten sprenges fjell som knuses til finere masser. Sommeren 2014 ble det registrert 8 sandsvaler som fløy ut og inn av reirgangene som var gravd ut i en stor lagerhaug. Det ble telt 22 reirhull i denne lagerhaugen bestående av fin, knust sand. (Ao v/JVu) Vanligvis lagres ikke nok masser av egnet kvalitet her til at sandsvalene hekker på denne lokaliteten, så dette bør nok sees på som et enkelttilfelle. I tillegg tar maskinfører nå helst ut sand fra lagerhaugene på en slik måte at det ikke blir attraktivt for sandsvalene å hekke her.

Noen av reirhullene i lagerhaugen i 2014

Kjerringbakkan

Habitat: Kommersielt uttak av sand og grus. Driver: Witzø Maskin AS

Observasjoner 2019: Lokaliteten ble besøkt flere ganger gjennom hekkesesongen uten at det ble gjort observasjoner av sandsvaler.

Kommentarer:

Her har det tidvis blitt tatt ut mye sand og grus, og sandfasadene inneholder nå veldig mye stein og grov grus. Tidligere var det en del mer finkornet sand tilgjengelig enn det som tas ut i dag. Det er kjent at det tidligere har vært hekking i dette sandtaket. (ELe)

Den delen av sandtaket det nå tas ut masser i inneholder sannsynligvis for mye stein til at sandsvalene kan grave ut reirganger her.

Lægdelva

Habitat: Naturlig utrasing i elveleie

Observasjoner 2019: Ikke besøkt

Kommentarer:

I «gamle dager» var det årlige hekkinger av sandsvaler i elvemelen ved seterøra ved Lægdelva. Den gang var det beitebruk og vesentlig mindre vegetasjon enn nå. (JAL) Nå er området gjengrodd og ikke egnet for sandsvalehekking

Sagøran

Habitat:

Naturlig utrasing ved elveleie og sandskjæring som følge av industriell utbygging

Observasjoner 2019: -

Kommentarer:

Ved Sagøran skal det ha vært to lokaliteter. Den ene i en sørøstlig vendt utrasing mot elva og fylkesveien (JAI). Den andre i en nordvendt skråning inne på området til smelteverket. Denne skal på 90-tallet ha huset over 50 sandsvalepar (JOB), men er nå gjengrodd. Det skal også ha vært enkelte hekkinger i lagerhauger inne på industriområdet. (JOB)

Svanem

Habitat: Privat uttak av sand og grus

Observasjoner 2019: -

Kommentarer: Her skal det tidligere holdt til en del sandsvaler. Det årlige sanduttaket har de senere år vært minimalt og lokaliteten har grodd igjen.

Svineryggen

Habitat: Kommersielt uttak av naturlig sand, samt deponi for naturlige overskuddsmasser. Driver: Witzøe Maskin AS.

Observasjoner 2019: Jevnlig undersøkt, men ingen sandsvaleaktivitet registrert.

Kommentarer:

Her har det gjennom mange år blitt tatt ut sand. Massene her egner seg veldig bra til reirbygging for sandsvaler og har lenge huset en av Hemnes største sandsvalekolonier. De siste åra har det nesten ikke blitt tatt ut sand her. Dermed har sandfasadene etter hvert rast sammen og blitt mindre attraktive som hekkesteder. Likevel finnes det enda noen få steder muligheter for sandsvalene å grave sine reirganger.

Det er rapportert relativt få registreringer fra denne lokaliteten, men i 2014 ble det observert 4 sandsvaler her. Dette var etter at anleggsaktiviteten i massetaket stilnet av.

Bildemateriale kan fortelle at det i 2011, allerede 10. mai, var stor aktivitet av sandsvaler som fløy ut og inn fra reirgangene sine oppunder torvlaget (JVu).

Det er et stort potensial på denne lokaliteten for forbedringer og justeringer av sandfasader. Noe som sannsynligvis ville tiltrukket seg en ny sandsvalekoloni. Selv om lokaliteten brukes som deponi for overskuddsmasser vil det ta mange år før alle potensielle sandfasader blir overfylt.

Historie:

2014: 4 sandsvaler ble observert her i hekketida, men det er usikkert om de hadde tilhold her dette året (Ao v/JVu)

2009: 15 bebodde reir. (HiH v/ ELe)

2005: 110 nye reirhull (HiH v/KTo)

Svineryggen i 2019. Det finnes nesten ingen loddrette partier i sandfasaden. Til venstre i bildet vises utfyllinga med overskuddsmasser som er påbegynt.

Har sandsvala ei framtid i Heim kommune? *

**Som følge av kommunesammenslåing blir Hemne, Halså og deler av Snillfjord kommuner slått sammen til Heim kommune 1.1.2020*

Hvis man sammenstiller graderinga av sandsvalekoloniene med det fremtidige potensialet for lokalitetene kan man få et inntrykk av hvilke kolonier som er livskraftige, hvilke kolonier som har et behov for vedlikehold eller tilrettelegging for og opprettholdes, og hvilke kolonier som er i ferd med å forsvinne.

	Gradering av koloni			Fremtidig potensiale	
	2017	2018	2019	Uendret drift	Med tiltak
Bjørkligruva	Middels	Middels	Middels	Middels	Middels
Dyrhaugen			Liten	Lavt - 0	Lavt
Lenesøyen		Liten	Liten	Lavt - 0	Lavt
Nesgruva		Liten	Liten	Lavt	Middels
Pallhaugen			Stor	Lavt	Stort
Skeisgrustaket			Liten	Stort	Stort
Ven		Liten	Liten	Lavt	Middels
Ågruva			Liten	Middels	Stort
Åneset			Liten	Lavt	Stort
Alstadgruva				0	0
Aunhaugen	Liten	Liten		Lavt - 0	Middels
Furuly				Lavt - 0	Middels
Høgåsen				Lavt - 0	Lavt
Kjerringbakkan				Lavt - 0	Lavt
Lægdelva				0	Lavt
Sagøran				0	Stort
Svanem				0	Lavt
Svineryggen				Lavt - 0	Stort

Gradering av koloniene er gjort i forhold til Bengt Legnells standard:

1-20 par Liten koloni
 20-50 par Middels koloni
 Over 50 par Stor koloni

På grunn av manglende informasjon er en del felter hvite.

Fremtidig potensiale er ei vurdering av de enkelte hekkelokalitetene. Her er det blant annet tatt hensyn til hva slags sandkvalitet lokalitetene består av, og om det er nok plass til egnede reirhull for en livskraftig koloni. Sandkvaliteten har mye å si når det kommer til hvor attraktiv en hekkplass virker å være for sandsvalene. De foretrekker helst finkorning sand med minst mulig stein og grus.

Det er også tatt hensyn til om det er nok høyde i den loddrette delen av sandskjæringa til at lokalitetene kan sees på som rovdysikre.

I tillegg er det også sett litt på hvilke utvidelsesmuligheter som kan finnes for sandtakene. Noen lokaliteter har store mengder sand tilgjengelig selv om det stadig tas ut mer, mens andre er mer eller mindre «brukt opp».

Uendret drift betyr at uttaket av sand foregår på omtrent samme nivå som i dag og at ingen hekkeforbedrende tiltak iverksettes.

Med tiltak menes hekkeforbedrende tilpassinger av lokaliteter som for eksempel skogrydding og justering av sandfasader med det formål at hekkeplassene skal gjøres mer attraktive og predatorsikre for sandsvalene.

Lavt potensiale antyder at det på sikt vil være vanskelig å opprettholde bestanden på lokaliteten. Flere av disse koloniene vil etter hvert trolig forsvinne.

Middels potensiale antyder at koloniene vil kunne opprettholdes på omtrent samme nivå som i dag.

Stort potensiale betyr at det anses å være egnede forhold til bestandsøkning i kolonien.

Tabellen over viser at bare noen få av lokalitetene i Hemne antas å være levedyktige hvis dagens drift og bruk av sandtaka opprettholdes.

Tabellen viser også at flere av lokalitetene kan oppnå gode levekår for kolonier av sandsvale hvis det iverksettes tiltak. Sannsynligvis kan også flere av de gamle, nå ubeboelige, lokalitetene restaureres og igjen bli gode sandsvalelokaliteter.

Hekkeforbedrende tiltak

Med hekkeforbedrende tiltak menes alle hjelpende tiltak og tilpassinger som kan gjøre en hekkeplass mer attraktiv for sandsvalene enn den framstår i dag, og dermed øke bestanden.

For alle de fire lokalitetene, Pallhaugan, Sagøran, Svineryggen og Åneset betyr hekkeforbedrende tiltak i første rekke at man må innfri alle krav sandsvalene har til hekkeplassen, jf. kapitlet «**Hvilke krav stiller sandsvala til hekkeplassen?**».

De fire nevnte lokalitetene har flere likhetstrekk. For eksempel består samtlige av finkornig silt, eller kvabb, som virker å være det sandsvalene foretrekker for å grave reirgangene sine i.

Etter at man har hentet inn grunneierens tillatelse må man rydde unna skogen, så man får et stort nok åpent område foran hekkeplassen.

Deretter lager man en tilnærmet loddrett sandfasade. Det er helt klart enklest å bruke gravemaskin til denne jobben hvis man har mulighet til det. Desto høyere loddrett fasade det er, desto større er sjansen for at den raser ut. For å kunne være relativt rovdysikker bør den loddrette delen være minst to meter høy, helst enda høyere.

Til slutt kan man vurdere om man bør gjerde inn hele eller deler av kolonien for å hindre eller begrense predasjon fra rovdyr som huskatt, rev og grevling.

Justering av sandfasaden kan være et effektivt hekkeforbedrende tiltak

Tiltak som kan ivareta sandsvala i Heim kommune

Hvis man studerer tabellen over finner man ut at enkelte lokaliteter huser små kolonier, samtidig som de ikke har potensiale for noe særlig mer. Enten det er små massetak, uegnede sandtyper eller at sanda i sandtaket er «oppbrukt».

I motsatt ende av skalaen finner man Pallhaugan, en stor koloni, men med lite naturlig potensiale på grunn av utrasing, gjengroing og for lite masseuttak. Denne lokaliteten er et godt eksempel på hvor hekkeforbedrende tiltak bør iverksettes. Det skal ikke stor innsats til for å kunne opprettholde denne lokaliteten som Heim kommunes største sandsvalekoloni.

Av tabellen kan man se at fire av dagens aktive kolonier har stort potensiale for vekst. I to av disse tas det ut nok sand til at fasadene opprettholdes og sandsvalene finner gode hekkeplasser.

På de to andre lokalitetene tas det i dag ut altfor lite sand til at fasadene opprettholdes. Uten hekkeforbedrende tiltak vil disse to lokalitetene etter hvert bli uegnede som hekkeplasser for sandsvaler og koloniene vil forsvinne. Dette gjelder for lokalitetene **Pallhaugan** og **Åneset**.

Blant lokalitetene som sandsvalene ikke lenger bruker er det to steder som utmerker seg med å ha stort potensiale for levedyktige kolonier. Dette gjelder **Sagøran** og **Svineryggen**. Begge disse har tidligere huset brukbare sandsvalekolonier. Med hekkeforbedrende tiltak kan begge disse lokalitetene igjen bli viktige oppvekstplasser for sandsvaler i området.

Den ene av de tidligere hekkeplassene på Sagøran er i dag gjengrodd og har en uegnet sandfasade. Ved å rydde skog og utbedre fasaden vil denne lokaliteten sannsynligvis igjen kunne huse en god og stabil sandsvalekoloni.

Uten å sette i verk tiltak for å hjelpe sandsvalene med økt tilgang til hekkeplasser vil trolig den rødlistede sandsvala forsvinne fra flere av lokalitetene i Heim kommune. Hvis sandsvala på sikt skal kunne beholde sitt lokale bestandsnivå vil det trolig gi best uttelling å iverksette tiltak på en eller flere av de fire lokalitetene som er nevnt ovenfor.

Kilder

Det finnes veldig mye informasjon på internett. Noen av kildene er det vanskelig å spore opprinnelsen til, men en del av dem nevnes likevel nedenfor.

Aarvak, T., Ranke P. S. & Øien I. J., 2012. Sandsvalebestanden er i fritt fall.

Bengtson, K, 2003 Backsvalan – En trängd fågel.

Eggen, M. 2018. Sandsvale – rødlistet art med utfordrende valg av hekkeplass. Lappmeisen, Norsk Ornitologisk Forening 2018.

Forshed, N., Sondell, J. Backsvalor i grustag och bergtäkter - råd och tips för fåglarnas skötsel.

Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. 1994. Norsk Fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening

Legnell, B. Backsvalan En svala som fallit mellan stolarna?

Legnell, B. Backsvalor i grustag och bergtäkter - råd och tips för fåglarnas skötsel

Legnell, B. Information om upplagda högar som Backsvalor kan kolonisera.

Norsk Ornitologisk Forening 2018. Sandsvaler -Hvordan tilrettelegge for hekkekolonier. Faktaark, Norsk Ornitologisk forening 2018

Svalene Våre 2016. Sandsvaler I sandtaket, Faktaark, Svalene Våre 2016

Vullum, J. 2019. Sandsvaler -Fra sandtak til sandsvalebygg. Svalene Våre 2019

Wollschläge, M. & Gölzer, T. Nesting Aid for Sand Martin Birds

Artsobservasjoner.no (Ao)

Birdlife.no

SvaleneVaare.com

Hekkefugler i Hemne (HiH) – et pågående kartleggingsprosjekt i regi av Norsk Ornitologisk Forening -Hemne lokallag

Bratset, Jan Ove (JOB)

Island, Jan Arne (JAI)

Legnell, Bengt

Lian, Johan Arnt (JAL)

Martinsen, Morten (MMA)

Olsvik, Hans (HOI)

Totland, Knut (KTo)

Vullum, Jørulf (JVu)